

Yirtqich qushlar.

Yirtqich qushlar — boshqa hayvonlar bilan oziqlanadigan, ov qilishga moslashgan qushlar guruhidir. Ular tabiatdagi oziq zanjirining yuqori pogʻonasida turadi va tabiiy muvozanatni saqlashda muhim ahamiyatga ega. Yirtqich qushlar kunduzgi va tungi yirtqichlarga boʻlinadi. Kunduzgi yirtqich qushlarga burgut, lochin, qirgʻiy va kalxatlar kiradi. Tungi yirtqich qushlar esa boyoʻgʻli va ukkilar boʻlib, ular asosan kechasi ov qiladi. Bu qushlarning tashqi tuzilishi ov qilishga juda moslashgan. Tumshugʻi egri va oʻtkir boʻlib, oʻljaning goʻshtini yirtish uchun xizmat qiladi. Oyoqlaridagi panjalari kuchli va oʻtkir tirnoqli boʻlib, oʻljani mahkam ushlab turadi. Qanotlari keng va baquvvat, patlari esa zich boʻladi. Yirtqich qushlarning ichki tuzilishida ham oʻziga xosliklar mavjud. Koʻrish qobiliyati juda rivojlangan boʻlib, oʻljani uzoq masofadan koʻra oladi. Tungi yirtqichlarda eshitish qobiliyati ayniqsa kuchli rivojlangan. Hazm qilish tizimi goʻshtli ozuqani tez parchalaydi, nafas olish tizimidagi havo xaltachalari esa uzoq va baland uchishga yordam beradi. Ular asosan kemiruvchilar, mayda qushlar, baliqlar, sudralib yuruvchilar bilan oziqlanadi. Baʼzi turlari, masalan kalxatlar, oʻlik hayvonlar bilan oziqlanib, atrof-muhitni tozalashda muhim rol oʻynaydi. Yirtqich qushlar koʻpayish davrida juft boʻlib yashaydi. Ular uyalarini baland daraxtlarga, qoyalar yoki togʻ jarliklariga quradi. Odatda 1–4 ta tuxum qoʻyadi va tuxumni asosan urgʻochi qush bosadi. Yashash muhitiga qarab yirtqich qushlar togʻlarda, oʻrmonlarda, dasht va choʻllarda hamda suv havzalari atrofida uchraydi. Ularning ekologik ahamiyati juda katta boʻlib, zararkunandalar sonini kamaytiradi, kasalliklarning tarqalishini oldini oladi va tabiatdagi muvozanatni saqlaydi.

1. Umumiy tavsif. Yirtqich qushlar — boshqa hayvonlar bilan oziqlanadigan, ov qilishga moslashgan qushlar guruhidir. Ular oziq zanjirining yuqori pogʻonasida turadi. (1-rasm)

1-rasm.

2. Klassifikatsiyasi

A) Kunduzgi yirtqich qushlar (Order: Falconiformes / Accipitriformes) Burgut Lochin Qirg'iy Kalxat B) Tungi yirtqich qushlar (Order: Strigiformes)

1) Ukki

2)Qirg'ovul

3. Tashqi tuzilishi

Tumshug'i: qayrilgan va o'tkir — go'sht yirtishga moslashgan

Panjaralari (tirnoqlari): kuchli, o'tkir va egri

Qanotlari: keng va kuchli, uzoq uchishga mos. Patlari: zich va issiqlikni saqlaydi/

4. Ichki tuzilishi

Ko'zlari: juda rivojlangan, o'ljani uzoqdan ko'ra oladi

Hazm tizimi: kuchli oshqozon, go'shtni tez hazm qiladi

Nerv tizimi: yaxshi rivojlangan, tez reaksiya

Nafas olish: havo xaltachalari bor — uzoq uchishga yordam beradi

5. Sezgi organlari

Ko'rish qobiliyati: insonnikidan 5–8 marta kuchli

Eshitish: ayniqsa tungi yirtqichlarda juda rivojlangan

Hid bilish: kam rivojlangan

6. Oziqlanishi

Kemiruvchilar (sichqon, kalamush)

Qushlar

Baliqlar

Sudralib yuruvchilar

Ba'zan o'lik hayvonlar (kalxatlar)

7. Ko'payishi

Juft bo'lib yashaydi

Uyani baland joylarga quradi 1–4 ta tuxum qo'yadi

Tuxumni asosan urg'ochisi bosadi

8. Yashash muhiti

Dasht va cho‘llar. Suv havzalari atrofi

9. Ekologik ahamiyati

Zararkunandalarni kamaytiradi. Tabiiy muvozanatni saqlaydi. Kasallik tarqalishining oldini oladi

10. Misollar

Burgut — kuchli va baland uchuvchi

Lochin — eng tez uchuvchi qush

Ukki — kechasi ov qiladi

Kalxat — o‘liklar bilan oziqlanadi

Burgut – yirtqich qushlar oilasiga mansub katta va kuchli qush. Ularning qanotlari keng, tumshugi katta va egri, panjalari kuchli bo‘ladi. Asosan mayda hayvonlar, baliq va o‘lik go‘sh t bilan oziqlanadi. Burgutlar balanddan uchib, o‘tkir ko‘rish qobiliyati bilan ovini aniqlaydi. Ular ko‘plab mamlakatlarda ramziy qush hisoblanadi, masalan, AQShda milliy ramz sifatida tanilgan.

Kalxat – yirtqich qushlar oilasiga mansub qush. U oʻrta yoki katta oʻlchamli, qanotlari keng va kuchli boʻladi. Tumshugi egri, panjalari esa ovini ushlashga moslashgan. Kalxat asosan mayda hayvonlar, qushlar va oʻlik goʻsht bilan oziqlanadi. U baland daraxtlar yoki qoyalar ustida yashaydi va balanddan ovini aniqlash qobiliyatiga ega. Baʼzi turlari qish mavsumida boshqa hududlarga koʻchib

yuradi. Kalxat tabiiy ekotizimda muhim rol o'ynaydi.

Tasqara – yirtqich qushlar oilasiga mansub qush. U o'rta kattalikda bo'lib, tez uchish va balanddan ovini kuzatish qobiliyatiga ega. Tumshugi egri va panjalari kuchli, asosan mayda hayvonlar va qushlar bilan oziqlanadi. Tasqara ko'pincha ochiq maydonlar, dalalar va tog'lik hududlarda yashaydi. U tabiiy ekotizimda muhim yirtqich sifatida rol o'ynaydi.

